

Cătălin SPĂTARU este profesor la Liceul „Nicolae Rotaru” din Constanța. A fost bursier la Institut für Philosophie, Humboldt Universität zu Berlin (2004), obținând diploma de doctor în domeniul filosofiei cu teza *Omul și existența sa în cultură la Karl Jaspers* (2010). Colaborator al revistei *Tomis* (2008-2009), a publicat numeroase articole în diverse reviste și pe bloguri, precum și un roman *Ponce, cuceritorul nemuririi* (2014). Este câștigător al unor concursuri literare (2013, 2014). Principalele sale domenii de interes sunt filosofia existenței, relațiile internaționale postbelice și filosofia religiei.

Cătălin Spătaru, *Situațiile-limită în politică la Karl Jaspers*
© 2018 Institutul European, Iași

INSTITUTUL EUROPEAN
Iași, str. Grigore Ghica Vodă nr. 13, O. P. 1, C.P. 161
euroedit@hotmail.com; www.euroinst.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
SPĂTARU, CĂTĂLIN

Situațiile-limită în politică la Karl Jaspers / Cătălin Spătaru; pref. de de Ioan Alexandru Tofan. - Iași: Institutul European, 2018
Conține bibliografie
ISBN 978-606-24-0209-9

I. Tofan, Ioan Alexandru (pref.)

1

Reproducerea (parțială sau totală) a prezentei cărți, fără acordul Editurii, constituie infracțiune și se pedepsește în conformitate cu Legea nr. 8/1996.

Printed in ROMANIA

CĂTĂLIN SPĂTARU

SITUAȚIILE-LIMITĂ ÎN POLITICĂ LA KARL JASPERS

Prefață de Ioan Alexandru TOFAN

INSTITUTUL EUROPEAN
2018

Cuprins

Prefață / 9

Introducere / 13

I. Situații și situații-limită / 17

I.1. Structura antinomică a situației / 17

I.2. Raportări la structura antinomică / 20

I.3. Situația și saltul în situația de graniță / 21

I.4. Sistematica situațiilor-limită / 24

I.5. Determinarea situației ca situație de graniță în care se află existența omului / 25

I.6. Hazardul / 29

I.7. Suferința / 31

I.8. Moartea / 34

I.9. Lupta / 41

I.10. Vina / 49

II. Cvadrupla culpă și cotitura spre o nouă politică / 53

II.1. Cele patru culpe / 56

II.1.1. Culpă criminală / 56

II.1.2. Culpă politică / 57

II.1.3. Culpă morală / 58

II.1.4. Culpă metafizică / 63

II.1.5. Limite ale celor patru culpe și vina colectivă / 64

II.2. Nu există uitare și iertare pentru crimele împotriva umanității / 68

II.3. Portretul politicianului (vest)german vs. politicianul potrivit / 72

Cuvinte-cheie: *filosofi germani, situații-limită, politică, filosofia existenței, rațiune, democrație, totalitarism, relații internaționale postbelice.*

III. Situația politică a lumii postbelice și situațiile-limită / 75

- III.1. Perspectiva morții prin războiul atomic și pacea mondială / 75
- III.2. Suprapoliticul și politicul. Gandhi, pacifismul și posibilitatea jertfei / 79
- III.3. Situația politică după al Doilea Război Mondial și lupta împotriva totalitarismului / 93
  - III.3.1. Renunțarea la colonii și înfruntarea totalitarismului / 94
  - III.3.2. Lupta spirituală și relațiile politice dintre state / 101
  - III.3.3. ONU: speranțe și deziluzii / 106
- III.4. Omul în fața dublei amenințări a totalitarismului și a bombei atomice / 110
  - III.4.1. Posibilitatea unei coticuri în modul de a gândi, rațiunea și intelectul / 110
  - III.4.2. Libertatea politică, existențială și rațiunea ca gândire care transcende / 119
  - III.4.3. Rațiunea ca putere suprapolitică și comunitatea oamenilor raționali / 124
  - III.4.4. Rațiunea ca mijloc de transformare în fața amenințării totalitarismului și a bombei atomice / 133
  - III.4.5. Omul de stat rațional / 137
- III.5. Evitarea căutării salvării omului prin rațiune, antiraționalul și utopia rațiunii / 142
  - III.5.1. Rațiunea și înlocuitorii săi / 142
  - III.5.2. Rațiune și antirațiune, utopia rațiunii și posibilitatea transformării / 149
- III.6. Democrația ca mijloc de a asigura pacea în lume / 157
  - III.6.1. Democrație și rațiune / 157
  - III.6.2. Rațiunea, posibilitatea credinței și sarcinile omului în fața viitorului / 161

IV. Lupta pentru democrație, libertate și pace / 171

- IV.1. Oligarhia partidelor / 171
- IV.2. De la oligarhie la dictatură / 175
- IV.3. Revoluția legală / 178

IV.4. Educația politică / 180

IV.5. Democrația din RFG fără o coticură decisivă după două decenii de la prăbușirea dictaturii / 183

IV.6. Kiesinger, alegerile și lipsa coticurii / 185

IV.7. Politica externă alături de statele libere / 187

IV.8. Libertatea, pacea și adevărul / 193

IV.9. Relația cu RDG, prietenia cu un stat totalitar / 195

IV.10. Filozofia politică și știința politicii / 199

IV.11. Scrierile politice ale lui Jaspers: observații și critici / 202

V. Împătrita culpă la români pentru Holocaust și pentru regimul comunist / 213

V.1. Culpă pentru Holocaust / 213

V.2. Vinovăția în privința regimului comunist / 215

Trei concluzii / 223

1. Transformări și probleme asemănătoare în tranziția de la dictatură spre democrație în Germania Federală și în România / 223
2. Probleme ale democrației / 226
3. Situațiile-limită încă și mereu în politică / 228

Bibliografie / 231

Abstract / 235

Zusammenfassung / 239

despre Holocaust și despre regimul comunist. În încheiere trei concluzii: prima despre transformările asemănătoare dintre RFG și România din primele două decenii de tranziție de la un regim dictatorial la unul democratic, a doua despre problemele comune democrațiilor, nu numai celei vest-germane sau din România, ultima despre actualitatea pericolelor, despre prezența situațiilor-limită în politică, a amenințării războiului nuclear și a luptei pentru libertate. Până a ajunge în prezent, urmăm firul gândirii lui Jaspers.

I. Situații și situații-limită

I.1. Structura antinomică a situației

Cu cât sunt cunoscute mai bine situațiile, cu atât se dezvăluie structura antinomică a lumii căci orice este vrut în lume se leagă de ceva nevrut. În lume apar în mod inevitabil lipsa de valoare, respingerea, distrugerea, ruptura, tentația, ticăloșia. Situațiile sunt disociante, provocatoare, inhibante, nesigure, inevitabile, înșelătoare, distrugătoare. Efortul omului se ciocnește în situații de obstacole, valorile urmărite sunt împiedicate de a se realiza. Obstacolele nu sunt granițe cât timp sunt integrate într-o ierarhie de valori, sunt doar suferință, nefericire și inhibiții pentru om. Dar când nu sunt integrate devin granițe, aducând mai multă suferință¹. În situație valorile sunt afirmate sau negate, nefiind nimic sigur, absolut, totul curgând, limite și contradicții fiind peste tot. Omul încearcă să găsească o poziție stabilă în fața situațiilor, dar poziția sa statornică nu-l duce decât la disperarea trecerii a toate, la disperarea limitelor și a contradicțiilor. Pozițiile stabile, precum tipurile spirituale (ex. romantism, realism ș.a.), nu-l ajută decât temporar. Lipsește oricum scopul ultim, absolut, fiind așadar o limită și o graniță pentru toate scopurile, bunurile, valorile, ierarhiile valorice. Valorile urmate nu pot eluda moartea, vina, lupta, hazardul, suferința. Antinomia este

¹ Karl Jaspers, *Psychologie der Weltanschauungen*, 6. Auflage, Berlin-Heidelberg-New-York, Springer Verlag, 1971, pp. 230-231.

limita imposibil de trecut conceptual, iar încercarea de a depăși contradicțiile existenței prin infinit, cum face misticul, nu duce decât la antinomii. Și misticul este prins în conflictul datoriiilor din care se naște vina, la fel din raționalitatea nemăsurată apare gândirea care se autodistrage, încât în situație, antinomiile rămân, devenind esențiale și definitive².

În structura antinomică a lumii în care este prinsă situația, situația este trăită subiectiv ca suferință de către om. În mod particular, apare structura antinomică în moarte, vină, hazard, luptă, dar ele au în comun suferința. Structura antinomică a situației se exprimă prin mai multe opoziții, deși nu orice opoziție este antinomică, dar orice opoziție poate deveni antinomică când este privită din punct de vedere al valorilor și al absolutului. Există antinomii precum infinit-finit, divizibil-indivizibil, legitate-hazard ce privesc lumea, viața ca o forță unică sau un complex de funcții, viață-moarte, luptă-vină, sufletul ca unitate ori format din procese etc. Ele țin de limitele și dificultățile cunoașterii umane³. Omul valorizează în situațiile trăite, dar apare mereu tensiunea valoare-realitate. Vreau iubirea semenilor și cultura spirituală, dar pentru a le realiza, apare exploatarea și folosirea celuilalt. Vreau adevărul, dar ajung la adevăruri indiferente celorlalți, durabilul din existența noastră depinde de clipa împlinită, urmăresc siguranța viitorului și slujesc imperialismului, vreau apărare și lovesc, devin solidar, însă solidaritatea socială este o condiție înrâuritoare pentru solitudinea creatoare și inventivă, omul are voință de putere și de supunere, iubire și ură, nevoie de plăceri, de senzații, dar și de

² *Ibid.*, pp. 229-231; Charles F. Wallraff, *op. cit.*, p. 159.

³ Karl Jaspers, *Psychologie der Weltanschauungen*, pp. 232, 235-236; Werner Schüssler, *Karl Jaspers zur Einführung*, Hamburg, Junius, 1995, p. 58.

liniște, de lipsa plăcerilor, omul are caracter contradictoriu precum păcătosul moral⁴. Facticitatea⁵ nu oferă o bază stabilă, nu pot găsi liniștea în ea, fiind supusă mereu incertitudinilor și interogațiilor neîncetate. Realitatea pare contradictorie, o gândim în opoziții, ea apărând ca un joc ale unor forțe opuse, având ca rezultat excluderi sau sinteze, așa cum motivele unei alegeri se înfruntă, iar dintru ele țâșnește hotărârea. Se încearcă lupta cu opozițiile pentru a le stăpâni.

În lumina gândirii, antinomiile sunt de neîmpăcat, nu pot fi depășite, ci devin tot mai profunde ca opoziții, ca și contradicții, existând rupturi ce nu fac un întreg împreună, soluțiile fiind doar limitate în facticitate, nu sunt soluții pentru întreg, ca întreg, facticitatea rămânând nedesăvârșită, iar desăvârșirea este doar relativă, particulară. Situațiile de graniță arată antinomii apărând în structura antinomică a facticității. Opozițiile cu care mă confrunt, dacă vreau să le înlătur, lupt cu o parte a polarității suprimând-o, dar se distruge și realitatea polarizată în opoziții, realitatea pe care o vreau, distrugându-se. Astfel libertatea este

⁴ Karl Jaspers, *Psychologie der Weltanschauungen*, pp. 237-239.

⁵ Facticitatea este cuprinzătorul viului, este viața, ce poate deveni obiect de cercetare, în configurația corpului, în funcțiile fiziologice, în ereditate, în trăirile psihice, în comportament, în manifestările multiple ale vieții: limbajele, faptele, producerile de sine în mod obiectual. Ca facticitate, omul nu este om cu ce îi este propriu, ci o viețuitoare între alte viețuitoare, limitat la realizarea funcțiilor vitale, conștiința de sine epuizându-se într-o identificare cu propria corporalitate, urmărind cu voința sa vitală scopuri imediate, dorind ceea ce este cel mai manifest, precum puterea sau plăcerea (Karl Jaspers, *Der philosophische Glaube*, Frankfurt am Main/Hamburg, Fischer Bücherei, 1958, p. 18; *Idem, Texte filosofice*, trad. rom. George Purdea, București, Editura Politică, 1986, p. 116; *Idem, Vernunft und Existenz*, München, Piper Verlag, 1960, pp. 46-47).

legată de dependență, formând un întreg, comunicarea de soliditate, conștiința istorică de adevărul universal, omul ca existență posibilă de fenomenul facticității sale empirice⁶.

I.2. Raportări la structura antinomică

În fața contradicțiilor, efectelor nedorite ale acțiunilor ajungem la nesiguranță, acțiune șovăielnică, încercăm compromisul lui „și-și”, sau refuzul lui „nici-nici” eschivându-ne în fața antinomiilor. Sau vrem mângâierea, căutăm consolarea resemnați în fața inevitabilului, justificându-ne prin inexorabil, acceptând antinomiile, fiind mulțumiți așa, acționând haotic, urmându-ne puterile vitale, fără gândire, fără reținere⁷. În loc să între în tensiunea antinomicului, omul doar le lasă să fie, viața scurgându-se printre antinomii, privind multitudinea vieții, experiind expansiv viața, în loc de a o trăi intensiv și de a se raporta la transcendență. Sunt doar privitor astfel, și nu participant existențial la măreția ființei, fiind legat de o imagine a lumii antinomice, situația de graniță fiind abandonată. Dacă vreau ființa absolută și adevărul ca țel al acțiunii ajung în contradicțiile antinomiilor, în reprezentarea de idealuri și de utopii contradictorii cu realitatea⁸. Încercarea unei sinteze între antinomii este irealizabilă căci ea s-ar realiza la infinit, rămânând de înfăptuit ca sarcină nelimitată. La cei ce apar ca personalități armonioase, creatoare, apare o armonie înșelătoare, chiar când nu este unilateralizare, evitare, sărăcire a antinomieii. Doar la exterior este armonie, fiindcă suferința luptei nesfârșite se ascunde în spatele operelor,

⁶ Idem, *Philosophie*, Band II, Berlin, Verlag von Julius Springer, 1932, pp. 249-250.

⁷ Idem, *Psychologie der Weltanschauungen*, pp. 240-241.

⁸ Idem, *Philosophie*, Band II, pp. 250-251.

sistemelor filosofice, imaginilor religioase. Creația este un proces al spiritului îndreptat spre o sinteză la nesfârșit a antinomiilor prin acte nelimitate. Creațiile sunt utopii ce vor să realizeze nesfârșite sinteze ale antinomiilor, luptând cu omul, natura, moartea, boala, rămânând soluționări de moment. Utopia ca încorsetare a spiritului ucide antinomia, curmă cunoașterea, paralizează și distruge viul ce nu se potrivește ei⁹. Există imagini autentice ale lumii ca imagini antinomice: antitetica cosmică la Heraclit și Böhme, principiul negativului la Hegel, coincidentia oppositorum la Cusanus, la Hamann maniheismul în elementele lumii. Dacă misticul câștigă liniștea în fața antinomiilor, religiosul poate să le păstreze într-o imagine antinomică a lumii, antinomiile religioase putând duce la scepticism (credo quia absurdum – este punctul central al credinței căci accentuează antinomiile de care nu scapă nici scepticul). Paradoxul credinței la Kierkegaard este pasiunea gândirii, paradoxul este descoperirea a ceva ce nu poate gândi, adevărul subiectiv este paradox ce cuprinde pasiunea interioară a existenței, explicația înlăturând paradoxul și ajungând în fantastic, încât pentru omul religios limita este să înțeleagă că nu poate înțelege¹⁰.

I.3. Situația și saltul în situația de graniță

Omul, ca facticitate, prin conștiința sa nu înțelege decât situația, nu situația-limită, nesesiizând diferența situație-situație de graniță. Situația-limită este un zid în fața căruia eșuez, este situația în care nu pot viețui fără luptă, fără suferință, fără o vină inevitabilă, fără necesitatea morții. Situațiile de graniță nu se schimbă decât fenomenal, ele sunt definitive în relația cu factualul,

⁹ Idem, *Psychologie der Weltanschauungen*, pp. 241-243.

¹⁰ *Ibid.*, pp. 243-246.

Respect pentru copierii și cărți

nu pot fi explicate, cuprinse, derivate, schimbate. Deși se sprijină pe conceptul de situație, situația-limită este un altceva, fiind ignorată de conștiința omului în facticitate¹¹. Omul ca facticitate închide ochii în fața situației-limită, nu interoghează, suferă, rezolvă prin plan și prin măsură situația, depășind-o și intrând în alta. Situația de graniță aparține existenței, iar existența (*Existenz*)¹² este în devenire de sine în noi înșine, atunci când deschidem ochii și pășim în situația-limită. A experia o situație-limită și a exista este același lucru. Neputința facticului în mine înseamnă saltul ființei în mine. Interogarea ființei în conștiința ce cunoaște, a existenței mele, devine interioară, și împlinită în mod unic, istoric și irepetabil prin situația-limită.

Ca facticitate sunt în lume, ca existență în situația de graniță. Mă pot rupe de situația de graniță, fie prin misticismul incomunicabil din afara lumii, fie prin pozitivismul factic. Misticismul raportează totul la un dincolo de lume, pozitivismul evită situația-limită căutând noul în lume. Totul este nimic în facticitate, nimicul este în lipsa de esență a trecerii facticității supuse temporalității, dar prin seriozitatea faptuirii, prin decizii care dau importanță intru în existențial, iar ceea ce nu avea importanță în timp devine de o importanță hotărâtoare, și prin aceasta, devin supratemporal în existențialitatea mea. Totuși rămân deopotrivă și temporal căci în nimicnicia și trecerea timpului se hotărăște ceva ce se schimbă, dar și rămâne în timp,

¹¹ Idem, *Philosophie*, Band II, p. 203; I. M. Bochenski, *Europäische Philosophie der Gegenwart*, Bern und München, Francke Verlag, 1951, p. 199; Werner Schüssler, *op. cit.*, p. 52; Nelly Motroschilowa, „Die neue Aktualität von Karl Jaspers' Begriffen Grenzsituation und philosophischer Glaube”, în Kurt Salamun (Hg.), *Karl Jaspers. Zur Aktualität seines Denkens*, München, Piper, 1991, p. 36.

¹² Existența se referă la ființa care suntem, nu poate fi decât iluminată și nu determinată conceptual, o iluminare fiind și prin situațiile-limită.

fiind de o absolută importanță ceea ce decid prin pasiunea mea¹³. Mă pot simți ca un străin față de factic stând într-o independență goală, în afara scopurilor situației, într-o solitudine ce neglijează situația și situația-limită, fiind o insulă în oceanul în care lumea s-a cufundat pentru mine. Situația-limită nu e neglijată ca în privirea solitară și liniștită a unei existențe autentice ori nu e ignorată ca în cunoașterea doar a lumii, când este doar o posibilitate, devenind o posibilitate prin iluminarea ei.

Saltul către iluminarea situației de graniță, este saltul dincolo de înțelegerea doar obiectivă a situației transformată în și prin facticitatea omului. Iluminarea situației-limită poate provoca saltul către realizarea existențială, încât avem un salt din lume către independența solitară, de la independența solitară către iluminarea situației-limită, iar de la iluminare către realizarea existențială, fiind treceri de la facticitate la existență¹⁴. Saltul spre solitudinea cunoscătoare duce la filosofarea în imagini ale lumii, saltul spre iluminarea existenței duce la o filosofare ca iluminare a existenței, iar saltul către realizarea existențială duce la viața filosofică în existență. Cele trei salturi nu sunt trepte pe o scară într-o singură direcție, ci se pun în evidență alternativ. Singurătatea existenței autentice unde sunt eu însumi nu este un refugiu, ci este cunoaștere când este disponibilitate pentru autentic, autenticitate văzută prin această solitudine. Numai cine este singur poate să fie existență (*Existenz*), însă singurătatea este pierzanie când este doar posibilitate pentru sacrificiu a unei independențe, care nu se întrepătrunde cu lumea. Iluminarea existenței ca gândire filosofică creează spațiul pentru decizionalitate, pentru articularea deciziei, fără iluminare însă este existența

¹³ Karl Jaspers, *Philosophie*, Band II, pp. 204, 209.

¹⁴ *Ibid.*, pp. 204-207; Franz-Peter Burkard, *Ethische Existenz bei Karl Jaspers*, Würzburg, Königshausen und Neumann, 1982, pp. 137-138.

nesigură și obscură. Realizarea existențială este trecere dincolo de cunoașterea solitară a lumii și de filosofarea posibilului, trecere înspre realitatea istoriei ce este purtată de ambele, dar și dincolo de ele. Devieri pot exista mereu în salturile către situația-limită. Existența autentică solitară și cunoscătoare poate duce la egocentrism, la indiferența față de lume și neparticiparea lipsită de inimă și de ființă. Iluminarea poate fi doar imagine a lumii fără realizarea existenței. În timp ce realizarea existenței se poate scufunda în pasiunea turbure sau într-o zguduire radicală, fără claritate, căutându-se, de exemplu, cu orice preț ispășirea, suferința sau crucificarea¹⁵.

I.4. Sistemática situațiilor-limită

În *Psihologia viziunilor despre lume*, suferința este trăirea subiectivă a antinomiilor lumii, a structurii antinomice a situațiilor din lume, iar în particular structura antinomică a lumii este moarte, vină, hazard, luptă¹⁶. Toate situațiile de graniță sunt condiționate de suferință, cauzează suferință, toate devin suferință. Suferința este esențială situației noastre ca și plăcerea. Plăcerea și suferința sunt ceva ultim, copleșitor, de nedepășit în situațiile noastre, încât suferința nu este o situație printre altele¹⁷. De suferință se ocupă Jaspers înaintea celorlalte (moarte, luptă, vină, hazard) având un statut special în cartea despre viziunile lumii. Mai târziu, în *Philosophie* suferința este una dintre cele patru situații-limită, în timp ce hazardul este inclus printre determinanții unei situații alături de factori istorici, sociologici etc. În timp ce în prima lucrare accentul cădea pe trăire, în *Philosophie*

¹⁵ Karl Jaspers, *Philosophie*, Band II, pp. 207-208, 252.

¹⁶ Idem, *Psychologie der Weltanschauungen*, p. 232.

¹⁷ *Ibid.*, p. 247.

esențială este raportarea la situație cu determinările ei, în care sunt prins. Pe prim plan nu este analiza suferinței ca în *Psihologia concepțiilor despre lume*, ci determinarea situației în care sunt ca existență: situație istorică, sociologică, politică etc. Sunt într-o situație dată cu o îngustime a ei datorită datului din situație, dar și cu posibilități deschizând nedeterminarea viitorului. În libertate preiau datul, îl însușesc, transformându-l, ca și cum l-am vrut dinainte. Determinarea situației apare ca universal ancorată în specificul fiecărei situații-limită particulare: moarte, suferință, luptă, vină¹⁸. Determinarea situației, ca situație-limită a existenței, face trecerea spre determinarea în particular a situațiilor de graniță enumerate.

I.5. Determinarea situației ca situație de graniță în care se află existența omului

Eu stau mereu într-o situație supusă provocărilor, exigențelor, concurând cu alții sau în îngustimea determinării este trezită existența posibilă în fenomenalitatea facticității. Situația este determinată nu ca un caz particular a ceva universal, din ea câștig mai degrabă perspectiva unei imagini a lumii, decât derivarea înțelegerii nesatisfăcătoare a situației mele dintr-o imagine universală a lumii. Însă derivarea dintr-un universal, este o cale de înțelegere a determinării situației mele, o cale de orientare în ea. Dar ceva în situație nu rezultă din universal, un rest, o diferență, ca abis nesfârșit al unei realități pline a prezenței ființei. În temeiul propriu, în origine, găsește conștiința ființei liniștea dincolo de obiectivitatea cu care intelectul cunoaște situația. Existența este împinsă spre originea sa întunecată când este derivat totul dintr-un universal, într-o situație de cunoscut,

¹⁸ Idem, *Philosophie*, Band II, p. 209.